מרבדי פלומת "סוואנת" מלענן שעיר-הגלומה Stipagrostis hirtigluma בהרי-אילת; בעקבות סופת הגשם בסוף אוקטובר 2016

דודי ריבנר dudi.rivner@gmail.com
מורי חן morichen@zahav.net.il
אבי שמידע avi.shmida@gmail.com
14.2.2017

המראה הרגיל שאנו פוגשים בהרי אילת הוא מדרונות חשופים מצומח ויובשניים בצורה קיצונית. בסופת הגשם הגדולה בסוף אוקטובר האחרון (28-27.10.2017) ירדו בהרי אילת גשמים כבדים ונמדדו במקומות שונים (5) 20– 42 מ"מ (בני שלמון וגדעון רוגולסקי, מידע בע"פ). בעקבות הגשם נבטו צמחים חד-שנתיים רבים והצמחים הרב-שנתיים לבלבו מתוך ענפיהם היבשים. החורף הקר של דצמבר- ינואר תשע"ז עיכב את הצמיחה ורק בסוף חודש ינואר ובתחילת חודש פברואר הגיעו הצמחים הנובטים והמתחדשים לשיא פריחתם. בנוסף לכך חזינו במחזה המתרחש רק לעיתים נדירות אחר פרקי גשם היורדים בהרי אילת: חלק מהמדרונות וכתמים גדולים בבקעות ובשפכי הואדיות התכסו ב"פלומה" מכסיפה- בוהקת של דגן חד-שנתי – **מלענן שעיר-גלומה** *Stipagrostis hirtigluma*(ראה תמונות).

מרבדי "פלומה" של מלענן שעיר-גלומה בהר שחמון – בקעת נטפים. צילם: מורי חן ©
להגדלה – לחצו על התמונות

מרבדים כסופי פלומה של **מלענן שעיר-הגלומה** מופיעים כאמור באופן נדיר ביותר בהרי אילת בערבה ובנגב הדרומי. בני שלמון ואחד מכותבי שורות אלה פגשו באירוע דומה בהר-צפחות בתחילת פברואר 1980 כאשר חלק גדול מהמדרונות הדרומיים של הר-צפחות היו מכוסים מרבדי מלענן. במקום ובתאריך זה נמצא גם ה **אנטיכריס בלוטי** (מין צמח אדום). הייתה זו תוצאה של סופה תת-מונסונית (אפיק ים-סוף) גדולה שהתרחשה חודשיים קודם לכן והורידה גשמי ברכה לאורך כל החוף המזרחי של סיני. בשארם א-שייח נמדדו אז 51 מ"מ וכל מישורי רס-נצרני וואדי-כיד עד שארם נצבעו בכתמים ירוקים של **לוטונית מדוקרנת** (הכי נפוץ)**, זוגן פשוט, עירית צרת-עלים, מלענן קהה** (כפי שהוגדר ב-1980)**,** מיני **קדד** חד-שנתיים, **ארנבית זיפנית, זוגן פשוט, בהק עקרבי, פגוניה דביקה** ו**פגוניה קטנת-פרחים**. במיוחד בלטה צורת החיים של צמחים חד-שנתיים שרועים על הקרקע המשתרעים לקוטר בלתי רגיל של 40-70 ס"מ, כאשר בדרך כלל קוטרם בהרי אילת אינו עולה על 10-23 ס"מ. בערוצי הואדיות שלטו כתמים מוריקים של **פרעושית גלונית**, **רכפה מגובששת**, **לוטוס מדברי**, ו**פורסקלאה שבירה** (מוזכרים רק צמחים חד-שנתיים ובין-שנתיים). מרבדים כסופים של מלענן (אשר הוגדר אז כ**מלענן יפה-שער**) שלטו באופן כמעט בלעדי במדרונות חצציים ומניפות סחף של ערוצים מסדר 1, 2, ו-3.

באירוע דומה, אך קטן יותר בעוצמתו והיקפו, בו מדרונות שלמים ומניפות סחף נצבעו בפלומה הכסופה של **מלענן שעיר-הגלומה**, צפינו בחורף 1993-4 בנחל שלמה מהשפך עד אזור חיבורו עם נחל יהושפט.

מרבדי "פלומה" של מלענן שעיר-גלומה בהר שחמון - בקעת נטפים. בתמונה מימין - "סוואנה" עם עץ שיטה סלילנית. צילם: מורי חן ©
להגדלה - לחצו על התמונות

לגרגירי המלענן (הפירות) זיף מרכזי מנוצה ששערותיו הלבנות מבריקות כאשר הם נצפים בזווית מסוימת עם השמש. במצב זה מדרונות שלמים ומדרגות ואדי שבהם יש כתמי שליטה של המלענן מתכסים בפלומה בוהקת לבנה הנראית למרחוק. ומדוע הכתרנו את הכתבה בשם "פלומת סוואנת מלענן שעיר-הגלומה" ? שהרי ברוב כתמי השליטה של המלענן בהרי אילת אין כלל עצים ורק במניפות סחף של נחלים גדולים נמצא באופן נדיר את הצירוף של נוף עצי שיטה וביניהם משטחי דגניים מלבינים (ראו בתמונה לעיל).מראה כזה מזכיר את הסוואנות של מזרח אפריקה ואזורים טרופיים יובשניים אחרים, שם ברווחים שבין עצי השיטה שולטים דגניים רב-שנתיים שפירותיהם מכסיפים גם הם. בהרי אילת ובנגב הרחוק תופעה זו נדירה ביותר ומופיעה כאשר זרעים של **מלענן יפה-שיער** ו**מלענן שעיר-גלומה** תקועים בפני הקרקע הרדודה ומחכים שנים עד בוא סופת גשם גדולה.

כנראה שיש לצמחים אלה מנגנון "מד גשם" המאפשר להם לכוון את הנביטה רק לאחר ירידה של כמות גשם גדולה מעל 15 מ"מ לפחות. צפיפות הפרטים של **מלענן שעיר-הגלומה** במדרונות הרי אילת שבהם צפינו בתחילת פברואר – רבה ביותר (20-230 פרטים למ"ר בכתמים השופעים), דבר המרמז שבבנק הזרע בבסיסי המדרונות ובמניפות הואדיות של קרקעות המדבר נמצאים זרעים רבים של שני מיני מלענן אלה וכנראה של עוד מינים רבים אחרים (ראו גם בספרו של אבן-ארי על המדבר, 1980). מעניין כי כמעט בכל כתמי השליטה של המלענן שביקרנו הוא גדל כמין יחיד ללא מיני צמחים אחרים! למיני **המלענן** התאמה מופלאה לנביטה אופטימלית בתנאי המדבר הקיצוני – לימד אותנו בני שלמון: ל**מלענן** לעומת **המלעניאל** ישנם שלושה מלענים בראש הגרגיר; שני מלענים קצרים ומפושקים בצדדים ומלען ראשי ארוך מאוד בעל שערות לבנות (מלען מנוצה). בין הגרגיר למפרק שלושת המלענים ישנו ניצב. לאחר הפצת הגרגיר עם מלעניו על ידי הרוח,

הניצב מתברג בדומה למקור של מיני **מקור-חסידה**; המלען מעוגן בפני הקרקע דבר הגורם לניצב המסתובב להבריג את הזרע לתוך האדמה. התהליך נפסק מכיוון שהמלענים הצדדיים המפושקים אינם מתברגים. על ידי כך הגרגיר מוחדר מתחת לפני הקרקע לעומק של 2-1.5 ס"מ שהוא כנראה העומק האופטימלי למדוד את עובי הגשם; מחד גיסא עומק זה מאפשר לכמות נאה של רטיבות להצטבר באדמה ומאידך גיסא אין זה עמוק מידי מכדי לאפשר הצצה מהירה אל מעל פני הקרקע ולהתחיל להטמיע עוד לפני ששכבת הקרקע העליונה מתייבשת.

מלענן שעיר-גלומה. צילם: מורי חן ©
שימו לב למלענים המנוצים-שעירים.
להגדלה – לחצו על התמונות

על הפריחה של מלענן

בדרך כלל אין אנו שמים לב לשלב הפריחה, כאשר המלען המנוצה סגור ואיננו מבריק. במועד הבשלת האבקנים והעלי (האנתזיס) מתפשקות שתי הגלומות השקופות והשעירות של הפרח (התפרחת במלענן היא חד-פרחית); כבכל פרחי הדגניים, קשקשי תפיחה מיוחדים מתנפחים ומפשקים את אברי הפרח ואז שלושת המאבקים הצהובים נחשפים, מתפוצצים ומפזרים ברוח את האבקה. רק לאחר מכן גדלות ומזדקרות משני צידי גלומות הפרח שתי צלקות מנוצות הנראות כמו שפם מסתלסל. בעוד שהשלב האבקני הוא קצר מאוד ומתרחש לרוב בבוקר, השלב הנקבי ארוך וניתן לראות את הצלקת לאורך כל שעות היום. רק לאחר שלבי הפריחה הזכרי והנקבי החלים באותו יום, הזרעון מבשיל ואז נפרשות שערות המלען הראשי והוא מוכן להינשא יחד עם הזרעון ברוח.

מלענן שעיר-הגלומה קרוב מאוד ל**מ.יפה-שיער** *Stipagrostis raddiana* אך הוא נבדל ממנו בהיותו חד-שנתי והגלומות שלו שעירות בכל שטחן (לפי המגדיר – פינברון ודנין, 1998).

עוד על **מלענן** – אילו מינים גדלים באזור אילת, מהם הבדלים בין המינים השונים ומה היא הזיקה הביוגיאוגרפית שלהם – בקרוב בכלנית.

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: ריבנר ד חן מ ושמידע א 2017 מרבדי פלומת "סוואנת" מלענן שעיר-הגלומה Stipagrostis hirtigluma בהרי-אילת; בעקבות סופת הגשם בסוף אוקטובר 2016, חדשות בוטניות, כתב-עת "כלנית" מספר 4.

מרבדי פלומת "סוואנת" מלענן שעיר-הגלומה Stipagrostis hirtigluma בהרי-אילת; בעקבות סופת הגשם בסוף אוקטובר 2016